

Călin Timoc

Palmyrenii și implicațiile lor în comerțul provinciei Dacia

The Palmyrenean Archers and their implications in the trade of Roman Dacia

Abstract: *Emperor Hadrianus reinforced Dacia's military defense system with the archers from Palmyra, being aware of the strategic importance of the outpost within the barbarous world of Dacia, and Palmyra from this emperor will intermediate the caravan trade between the Roman Empire and the Persian Empire. This monopol will bring to the city from de syrian desert a big economic and political power. At Tibiscum and Porolissum, two settlements with palmyrenian archers in the garrison are attested bead workshops. The literary sources spell out that the palmyrens were beard beard sellers, and the female funeral reliefs in Palmyra show us that the port of these ornaments was greatly appreciated among the matroans. The bean production in Dacia was industrial and it was oriented towards the barbaric market in the Sarmatian environment. We do not exclude the involvement of palm trees in Dacia's wine trade. Liber Pater appears among the great deities prefered from the active palmyrenians in Dacia.*

Cuvinte-cheie: *arcași palmyreni, comerț, mărgele, vin, romani, barbari*

Keywords: *palmyrene archers, trade, bean, wine, Romans, barbarians*

Palmyra romană a avut un parcurs istoric aproape paralel cu cel al provinciei Dacia. Împăratul Traianus le-a dat viață, pe una fondând-o odată cu cucerirea regatului lui Decebal, pe cealaltă influențându-i în mod benefic comerțul prin formarea provinciei Arabia și slăbirea centrelor comerciale concurente Petra și Smirna¹. Mai apoi împăratul Hadrianus le reformează și le întărește forța militară, fiind conștient de importanța lor strategică de avanpost în cadrul lumii barbare, respectiv a Imperiului Parthic. Dinastia Severilor reprezintă pentru ambele o perioadă de înflorire economică și dezvoltare a vieții civile, iar în final împăratul Aurelianus le „scoate” din lumea romană, pe una abandonând-o, pe cea de a doua distrugând-o și jefuind-o.

Cu siguranță nu din întâmplare atât Dacia romană cât și Palmyra joacă un rol

1. Daniel 1987, pg. 193

activ în comerțul de tranzit cu lumea barbară. Evidența epigrafică este grăitoare în ambele cazuri². Foarte interesant este însă, rolul palmyrenilor pe granița romană la nordul Dunării de Jos și toată participarea lor la viața economică și militară și nu în ultimul rând religioasă a Daciei³.

Doina Benea a fost între primii cercetători români care a căutat prin studiile sale și prin săpături arheologice de la Tibiscum să scoată la lumină contribuția deosebită a palmyrenilor la apărarea provinciei Dacia și la dezvoltarea vieții economice și urbanistice a acesteia⁴. Nu în ultimul rând fiind convinsă de conservatorismul religios (și nu numai) al acestor semiți, autoarea încearcă să identifice felul în care acești indivizi își păstrează în arta provincială romană trăsăturile specifice, respectiv canoanele identitare⁵.

Așa cum observau majoritatea cercetătorilor, ultima sinteză importantă pe acest subiect la noi în țară fiind cea a lui Ovidiu Țentea⁶, venirea palmyrenilor în Dacia este strâns legată de dramaticele evenimente de după moartea împăratului Traianus, când succesorul său P. Aelius Hadrianus trebuie să facă față unor situații limită: răscoala iudeilor din Egipt și Cyrenaica, atacurile barbare asupra Daciei Traiana și asupra Britanniei, revolta generalilor împăratului Traianus, iar războiul cu parții era încă neterminat cu toate că decretele imperiale pentru fondarea celor două noi provincii orientale: Asyria și Mesopotania fuseseră date. Acționând rapid cu hotărâre și înțelepciune, împăratul Hadrianus cu sprijinul gărzii pretoriene anihilează opoziția generalilor contestatari, încheie pace cu parții, abandonând proiectul înființării unor noi provincii în Orient și pacifică în extremis Cyrenaica, Egiptul și Dacia cu ajutorul unui corp expediționar de elită format din arcași palmyreni și sirieni condus de Q. Marcius Turbo, unul din cavalerii cei mai capabili pe care îi avea în acel moment Imperiul și pe deasupra un amicus Hadriani⁷. În urma serviciilor aduse dar și datorită poziției sale geostrategice, aproape de granița cu parții, orașul Palmyra este ridicat la rang de municipiu, cu largă autonomie comercială. Din acest moment negustorii din Palmyra vor intermedia cu ajutorul caravanelor lor comerțul dintre parți și romani, fiind actori principali și pe drumul mătăsi. Arcașii palmyreni vor apăra traseul prin deșert al caravanelor de triburile prădalnice de beduini și în dese confruntări la distanță cu aceștia și-au dezvoltat un stil de luptă cu arcul și săgeata în care precizia tirului juca rolul principal. Pentru calitățile lor de arcași călări, adevărați „lunetiști” ai lumii antice, au fost în mod special apreciați și atunci când au fost trimiși în Dacia pentru a restabili ordinea.

Provincia Dacia a fost, după cum știm din tratatul de pace încheiat de împăratul Marcus Aurelius cu sarmații în perioada războaielor marcomanice, zonă de trecere pentru comerțul barbar dintre iazygi și roxolani. Împărații romani prin intermediul legaților imperiali locali au căutat să-l reglementeze atât din punct de vedere calendaristic cât și prin traseul acestor „caravane europene”. Nu este exclus ca palmyrenii, tocmai datorită experienței lor, să fi fost implicați în supravegherea acestor trasee / convoaie.

2. Vezi în acest sens, Gudea 1996

3. Sanie 1981, pg. 25-26

4. Benea 1996, pg. 45-61

5. Benea 1993, pg. 188-194

6. Tentea 2012, pg. 19-26

7. Vezi toată cariera lui Quintus Marcius Turbo la Piso 1992 și Hornblower 2014, pg. 355

Totuși, ne întrebăm în mod firesc dacă nu s-au implicat și ei în comerțul Daciei cu lumea barbară? Cu atât mai mult o puteau face fiind militari în armata romană, cu un statut special. Știm din inscripții că unii dintre ei au ajuns oameni foarte bogați și influenți (după lăsarea la vatră), spre exemplu P. Aelius Theimes, Ilvir chiar în metropola provinciei Dacia, colonia Sarmizegetusa. Puteau oare să strângă un astfel de personaj, o asemenea avere din solda de arcaș? Ne întrebăm în mod firesc acest lucru pentru că este cunoscut faptul că regulamentele militare romane, nu permiteau soldaților în termen să aibă afaceri proprii. Se pare că arcașii semiți ai Palmyrei își permiteau să încalce aceste reguli (și le era tolerată această atitudine a lor probabil și datorită statutului special pe care îl aveau în cadrul armatei romane, de soldați de elită) și datorită faptului că se ocupau cu activități negustorești greu de controlat, de interzis. Comerțul era pentru acești indivizi a doua lor natură. Elocvent în acest sens este descrierea pe care le-o face filosoful Bardesanus (Bar Daisan) din Edessa (n. 150 – d. 222) atunci când în dialogurile sale cu discipoli enumeră care sunt legile specifice fiecărui popor: „(...) caldeeni (și autorul antic sugerează clar că este vorba doar de cei care locuiesc în deșertul sirian) sunt astrologic sub influența a zeiței Venus și a zeului Mercur fapt pentru care mulți dintre ei ajung artiști, poeți, dansatori, arhitecți sau samsari, cămătari și vânzători de salbe de mărgelă”⁸.

Fig. 1 - Matroane din Palmyra, îmbrăcate după moda persană, împodobite cu șiraguri de mărgelă.

(sursa: <http://urbnet.au.dk/news/nyhed/artikel/representations-of-women-and-children-in-roman-period-palmyra-the-religious-life-of-women-children/>)

La Tibiscum, locul unde staționează prima dată palmyrenii în Dacia, apar și primele ateliere de produs mărgelă din vicus-ul militar adiacent castrului mic, databile în epoca împăratului Hadrianus. În centru urban de pe râul Timiș va înflori această activitate până la mijlocul secolului al III-lea, fiind una din localitățile cu cele mai multe ateliere

8. Wiesmann 1931, pg. 568

descoperite până în acest moment la scara întregului Imperiu Roman⁹. Porolissum un alt centru în care se produc mărgelile în Dacia are de asemenea în cadrul garnizoanei arcași palmyreni¹⁰. Doina Benea presupunea în studiile ei că pe lângă piața internă producția acestor ateliere era orientată către piața barbară, sarmată, unde prezența mărgelilor în portul tradiționali este ceva comun.

Fig. 2 – Mărgelile de la Tibiscum, descoperite în atelierele de sticlărie
(sursa: www.mnab.ro)

Cu siguranță preocupările comerciale ale palmyrenilor nu se rezumau doar la fabricarea și desfacerea mărgelilor pe piața provinciei Dacia și a Barbaricum-ului înconjurător. Bănuim că s-au implicat și în negoțul cu vin, la Tibiscum unul din zeii căruia aceștia îi ridică un templu încă din primele decenii de la staționarea lor în zonă este Liber Pater¹¹. Nu excludem o relație a lor directă cu membri colegiului utriclariorum, o breaslă de colectori de vin (în burdufuri de piele pe căruțe) din zonele rurale ale Daciei și care aprovizionau marile orașe ale Daciei și armata cu licoarea lui Bachus.

Și la ei acasă, în Palmyra este documentată în izvoare preocuparea lor de a achiziționa vin din Imperiul Parthic, din regiunile viticole ale Mesopotamiei și de a-l transfera cu ajutorul caravanelor spre Syria și Egipt, unde era mare cererea, iar cultivarea viței de vie, datorită solului și climei nu se putea realiza. Foarte mulți mari negustori din Palmyra, inițial căpetenii de caravane, din acest comerț cu vin au făcut avere¹². Consumul de vin era obligatoriu în cazul frecvențelor banchete rituale închinată zeilor locali din Palmyra. Chiar și împărații romani care au vizitat orașul au luat parte la ele, ultimul fiind chiar împăratul Aurelianus.

Dacă ar fi să tragem câteva concluzii preliminare la rolul jucat de palmyreni în comerțul provinciei Dacia, nu putem să nu remarcăm faptul că activitățile lor, la nordul Dunării de Jos au fost înfloritoare și, atât Tibiscum cât și Porolissum (puncte strategice

9. Benea 2011, pg. 259

10. Benea 2011, p. 235-236.

11. Boda-Timoc 2016, pg. 47

12. Smith 2013, pg. 77

arcași palmyreni în componența garnizoanei), două din așezările vicane ale Daciei, care trăiau din schimbul de mărfuri cu barbarii, au ajuns la rangul de municipium în timpul împăratului Septimius Severus, la sfârșitul secolului al II-lea. Suntem de părere că nu întâmplător trupele de arcași palmyreni au rămas în armata provinciei Dacia. Apărarea intereselor comerciale ale Imperiului Roman la nordul Dunării de Jos erau de asemenea foarte importante pentru menținerea autorității și imaginii statului roman în zonă. Garnizoane cu arcași palmyreni în alte provincii ale Imperiului Roman mai există doar în două locuri (ambele pe frontiera deșertică a Africii): la Al-Kantara, în Numidia, unde palmyreni *sagittari* apăra caravanele de sălbaticii mauri berberi și Luxor, în Egipt, de unde de asemenea arcașii palmyreni aveau însărcinarea de a însoți caravanele romane spre Nubia (Etiopia) și de a le apăra de bandele de tâlhari din deșert. Fiind reprezentanții unei civilizații în care scrisul juca un rol important avem convingerea că și pe viitor vor apărea noi informații despre acest subiect. Cercetările arheologice de la Tibiscum și Porolissum sunt foarte importante prin descoperirile pe care le pot aduce legate de acești semiți care au luptat și au făcut comerț în numele Cetății Eterne.

Bibliografie generală

- Benea 1993
Benea, Doina, *Beitrag zum Studium der palmyrenischen Grabdenkmäler in Dakien mit (besonderem Bezug auf die Grabungsbefunde aus Tibiscum)*, în **AnB**, s.n., II
Benea 1996
Benea, Doina, *Die Palmyrener in Dakien*, în **SIB**, XVII-XVIII / (1993-1994), Timișoara
Benea 2011
Benea, Doina, *Atelierele romane de la Tibiscum*, ediția a II-a, Ed. Excelsior Art, Timișoara
Boda-Timoc 2016
Boda, Imola, Timoc, Călin, *The sacred topography of Tibiscum*, în SUBB, 61/1
Daniel 1987
Daniel, Constantin, *Pe urme vechilor civilizații*, Ed. Sport-Turism, București
Gudea 1996
Gudea, Nicolae, *Porolissum. Vama romană (monografie arheologică)*, BMN XII, Cluj
Hornblower 2014
Hornblower, Simon Antony (ed.), *The Oxford Companion to Classical Civilization*, Oxford
Piso 1992
Piso, Ioan, *Fasti Provinciae Daciae*, I, Ed. Rudolf-Habelt, Bonn
Sanie 1981
Sanie, Silviu, *Culte orientale în Dacia Romană*, 1 (*Culte siriene și palmiriene*), Ed. Științifică și Enciclopedică, București
Smith 2013
Smith, A. M., *Roman Palmyra. Identity, Community and State Formation*, Oxford
Țentea 2012
Țentea, Ovidiu, *Ex Oriente ad Danubium. (The Syrian Units on the Danube Frontier of the Roman Empire)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca
Wiesmann 1931
Wiesmann, Hermann, *Die Schrift über die Gesetze der Länder (aus dem syrischen übersetzt)*, în 75 Jahre Stella Matutina. Festschrift, Band I., Abhandlungen von Mitgliedern des Lehrkörpers, Feldkirch